

Володимир БУРЯК

ЕВОЛЮЦІЯ МІФОАРХЕТИПІВ У СУЧАСНОМУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНО-СВІДОМІСНОМУ КОНТЕКСТІ

Volodymyr BURYAK. On Evolving of Mythical Archetypes in Contemporary Context of Intellectual Consciousness.

Інформаційна інтелектуалізація саме на рівні образного мислення, безперечно, визначає майбутній поступ нації у світовому інформаційному просторі. Якість творчої свідомості перш за все залежить від місткості її кореневих основ – міфо-фольклорного пласту.

За К.Г.Юнгом, архетипи є сформованим підсуком величезного типового досвіду безкількісного ряду предків. Це, так би мовити, психологічний залишок числених переживань одного й того ж типу, що представляють єдиний образ психологічного життя (спільне етнічно-свідомісне інформаційне поле сприйняття). Оскільки за К.Г.Юнгом архетипи не входять до свідомості, то вони завжди поєднуються з якимись представниками досвіду у свідомісній обробці на рівні індивідуальної інтерпретації (особистість) і суспільної свідомості (суспільство). З приводу останнього рівня маємо на увазі вироблення *типовоархетипного* рівня для всієї нації (менталітетний архетипний зріз інформації). Генеза архетипного інформаційного рівня починається, за К.Г.Юнгом, від образів свідомості, що існують у досвіді сновидінь, містичних видінь, коли свідомісна обробка мінімальна¹. Ми ще раз наголошуємо, що специфічно юнгівські архетипи можна називати узагальненою знаковою моделлю, спільною для всього людства. Пізніший етап –

¹Юнг К.Г. Об отношении аналитической психологии к поэзии // Юнг К., Нойманн Э. Психоанализ и искусство. – Москва: Ваклер, Редл-бук, 1996. – С. 283.

утворення нових горизонтів свідомості інформаційно етнізованих (виокремлених свідомістю певного етносу). Етнічно виокремлене міфологізоване мислення (міфологія певного народу) вже має більше індивідуалізованих рис, специфічних для певного регіону і його мешканців.

У кожного народу є свої архетипні (фольклорні) горизонти мислення. Скажімо, на рівні етнопобуту (етнографічний горизонт) і на естетичному рівні (це вже і сугестивне вираження навколишньої інформації) в українців серед квітів ближнього етноінтер'єру (двір, город) найчастіше зустрічалися такі: мальва, рута, нагідка, ромашка, любисток. Відповідний етноінтер'єр дерев: верба, тополя, береза, клен, явір, дуб. Це спостерігаємо і серед фруктових дерев, городніх культур. (У конкретному випадку йдеться про архетипи етнічно-побутового рівня, що ілюструють сталість ознак-уподобань, які на загальносвідомісному рівні не фіксують чуттєвих ознак усвідомлення кожного поняття). Ця архетипна інформація чітко ілюструється на всіх рівнях свідомісної інтерпретації факту: умовно реальному (міфофольклор), відображеному (художня творчість), реальному (публіцистика, наука), що свідчить про те, що архетипна інформація на всіх рівнях свідомісної обробки не змінює своє інформаційне ядро (першооснову). Інша справа – на якому рівні інформаційного “емоціювання” до нас доходить ця інформація. Інформаційне “емоціювання” якраз і є первинною здатністю архетипу впливати на свідомість без елементів аналітизму на рівні чіткої безсумнівності (безосмисленості) сприйняття. Отже, поєднання з “представниками досвіду” нового історичного часу виокремило юнгівську архетипну зону в зону національних (етнічних) архетипів певного народу, де процент свідомісної обробки інформації вже був, безперечно, вищий, бо часовий інформаційно-змістовий рівень тут менш віддалений. Паралельно зі суспільною структуризацією йде процес утворення індивідуальних архетипних інформсистем – особистість, яка, еволюціонуючи, переростає у видатну особистість.

Ерік Нойман підкреслює, що “несвідома психічна цілісність колективу сприймається в особі Видатної Особистості. Вона одночасно виступає як групова самість і несвідома самість кожного члена колективу. Те, що присутнє у кожній час-

тині групи як несвідома творча сукупність психіки, а саме самість, виявляється у Видатній Особистості, або на більш вищому рівні, реалізується в її житті”². “Видатна Особистість, що переборола анонімність примітивного колективу, на небесному рівні є фігурою божественною, в той час як на земному рівні вона виступає як шаман, вождь і бог-цар”³.

Якщо умовно виділити рівні, за якими ми спостерігаємо еволюцію творчої особистості, то перший рівень відображення – інтерпретаційний рівень. Зокрема це стосується ретранслятора, інтерпретатора міфологічного тексту. Оскільки ми маємо такий феномен, як колективноавторська творчість (колективноавторська свідомість), то виникає поняття (суперфеномен) *народо-творча особистість*. Маємо на увазі колективний досвід формування архетипних текстів як кодових систем нації, що виражають філософію його буття.

Динаміка часу, специфіка інформаційно-художнього мислення певної доби вносить свої корективи в системну архітектоніку міфологічного мислення. Важко уявити сучасного вченого або митця, що мислить на рівні архетипів XVI ст. Це інформаційний анахронізм. Міфологічні, фольклорні, наукові, історичні архетипи стають базою (інформаційною сферою) для побудови нових світоглядних моделей. Мовиться про історичний (еволюційний) рух свідомості, що “працює” в режимі створення “замінників” міфологічного рівня мислення, або архетипів старого покоління (інформація, що стала типовою), які б органічно увібрали у себе весь досвід осмислення навколишнього світу. Серед таких замінників є наука, література, мистецтво, публіцистика. Це зафіксована новітня свідомісна система інформаційних координат етносу (уява про світ, суспільні, духовні, фізичні процеси, що його супроводжують). Тобто не можна говорити про зникнення архетипного горизонту свідомості. Він виражається у нових мисливих формах свідомості з урахуванням найновіших надбань культурного розвитку людства. Коли етнос не готовий до процесу спадкування, ретрансляції та переформування постійних

знаків пам’яті, то він лишається на прагматичному інформаційному рівні свідомості. Такий же процес характерний і для модуль-системи особистості, яка представляє етнос на рівні реального відображення факту (публіцистичне мислення) та образного відображеного (художнє мислення).

Інформаційний етнографізм – специфічна риса колишніх “заблокованих” етносів. Інформаційний етнографізм – це часто рівень посиленої міфологізації свідомості як суспільного інформаційно-свідомісного продукту. Але є й другий бік міфологізму, коли він у сучасному свідомісному контексті не виступає домінантою, а є елементом інформаційного стилю вираження. Міфологічне мислення – відбиток свідомості, що виражає певний час, який не розподіляє світ (образ) на суб’єктивне і об’єктивне. Світ у цьому мисленні єдиний і цілий. Мова йде не про “накладання” міфосвідомості на сучасне мислення, а про інше. Так, для міфосвідомості міфологізація явища означає не причинне пояснення цього явища, а, навпаки, сприйняття його як реального даного і свято шанованого. Спроба ж раціонального пояснення міфологізованого явища свідчить про його деміфологізацію. Те, що в багатьох міфах здається наївним і примітивним поясненням, зовсім не є таким насправді, бо міф не початкова форма науки чи філософії, а особливий вид світовідчуття, специфічне образне і почуттєве, синкретичне уявлення про явища природи і суспільного життя, найдавніша форма суспільної свідомості.

Багато вчених різних епох сперечалися з приводу значення міфологічного мислення для суспільної свідомості. Скажімо, Жан Леклерк у статті “Віко та його шанувальники”⁴ наголошував, що не лише міфологія шкідлива цивілізації, а й поезія зокрема, бо поетична творчість базується на уяві, а уява зманлива, це обман, а всякий обман, навіть приємний, може швидше принести шкоду, ніж користь. Мова, звичайно, тут не йде про тип поетичного мислення як форму суспільного мислення (міфологічне мислення). Сам Джамбатіста Віко наголошує, що міфологічне мислення – це особливий склад поетичного мислення, що не

²Нойманнн Эрик. Происхождение и развитие сознания. Пер. с англ.– Москва: “Рефл-бук”.– К.: “Ваклер”, 1998. Серия “Созвездия мудрости”.– С. 432.

³Там само.– С. 433.

⁴Леклерк Жан. Цит. за книгою: Михаил Лившиц. Джамбаттиста Віко. Собр. соч. в трех томах.– Москва, 1981.– Т. II.– С. 13.

досяжний пізнішому розумінні⁵. Мовиться, як що говорити пізнішою термінологією про архетипний, сугестивний рівень мислення, де образ сприймається як знакова даність на рівні психоемоційного відчуття. Віко акцентує і на своєрідному поетичному праві як нормі суспільної та індивідуальної поведінки, яке полягало у почутті безпосередньої залежності від богів і підтверджувалось релігійними клятвами, священними жестами, прокляттям. Поруч з поетичним правом стоїть метафізика, що включає мораль, економіку, фізику і космогонію древніх народів.

Міфологічне мислення треба розглядати у генезисному аспекті, тоді будуть помітні його слабкі та сильні фактори і їх позитивний чи негативний вплив на розвиток людської свідомості. Український етнос, з одного боку, в зв'язку з історичними обставинами запізно почав деміфологізацію своєї свідомості (інформаційну розгерметизацію), яка існувала на рівні первинної "соціальної поетики" – міфообразної системи мислення. Відсутність нових пам'яттєвих формотворень (перетворення міфу у нові інформаційні системи свідомості) герметизувало цю свідомість. Але коли говорити точніше, ці нові форми коли і з'являлися, то не залишалися власне українськими, бо переходили (чи доповнювали) до інших етнічних свідомостей. З іншого боку, ця герметизація сформувала особливий тип свідомості, схильний до міфологічних догм. (Це найбільше відчутно, зокрема, у мисленні реального факту – публіцистичне мислення). Мова йде про ознаки менталітету. Тобто, з одного боку – наявність міфопоетики у свідомості народу є джерелом особливого світовідчуття (поетичного, настроєвого), з іншого – це запізнення розвитку раціонального мислення, замкненість індивідуальності і, як результат – це недовершеність форм системотворення саме на рівні суспільної свідомості.

Говорячи про втрату міфологічного пласту в етнічній свідомості, про наслідки цієї втрати, ми перш за все маємо на увазі відсутність процесу міфорозгерметизації на рівні утворення нових свідомісних знаків, бо відсутність нової якості свідомості призводить до інформаційно-системної розгерметизації, тобто етнічна система сучасною

мовою розформовується. Свідомість, що схильна до міфологізації, швидко призвичаюється до крайніх свідомісно-суспільних міфофункцій (тоталітарний стиль мислення), її опір на рівні модуль-індивідуальності послаблений. Ситуацію з рівнем міфологізації суспільної свідомості погіршують історичні катаклізми, особливо це стосується 30-их, 50-их рр. нашого століття (голодомор, Друга світова війна, гоніння інакомислячих). Йдеться про винищення інформаційної етнічної еліти. Голодомор – це винищення найглибшого міфоінформаційного пласту свідомості; 40-і рр. – розстріл інтелігенції, що формувала новий тип антиміфологізованої інформації. У сукупності винищені пласти мали в собі нову свідомісну інформсистему – *еліта старого типу* плюс *еліта нового типу*. Інформеліта старого типу – це представлення етнічної свідомості в цілковитій гармонії з етносередовищем, культурою побуту, віросповідання. У такому інформаційному етногоризонті свідомості міфологізм як тип мислення не є елементом архаїки, а становить базу для інформаційно-свідомісних новобудов (романтичний, казковий стиль інтерпретації).

Генезис переосмислення і художня обробка розпливчастих образів міфології вели у своєму розвитку до виникнення художнього мислення (епос і поезія) та логічного (наука, публіцистика). У контексті свідомості всього етносу казковість (як часово-свідомісне загальмування нової інформації) дає можливість інформаційного диктату інформатора-лідера (інформатора-модуля). Мова йде про інформаційний диктаторизм, або просто про схильність "казкових свідомостей" до суспільної свідомісної диктатури. "З точки зору здорового глузду, – писав Я.Голосовкер, – здійснення чудесного акту використовує неправдиву підставу, те саме, коли посилення, необхідне для висновку, приймається завчасно в якості мовчазного допущення"⁶. Це логіка чудесного, казкового у міфі, яка ніби мимовільно грає категоріями: часом, простором, кількістю, якістю, причинністю. Я.Головкер наголошує на імагінативному світі міфологічного мислення: "нібито буття, що володіє своєю своєрід-

⁵Лившиц Михаїл. Джамбаттиста Вико... – С. 39.

⁶Голосовкер Я.Э. Логика мифа / Редкол.: Д.А.Ольдерогге (председ.) и др., АН СРСР. Ин-т востоковед.- Москва: Наука, 1987.- С. 35.

ною логікою, яка для дійсного буття буде алогічною”⁷. Тому вчений логіку “начебто буття” пропонує називати “алогічною логікою”. Відмінність міфологічної фантазії від художньої полягає в тому, що міф передбачає безпосередню чуттєву віру в реальність створених фантазією образів. Для поезії, казки така віра вже не обов’язкова. Звичайно, часи сталінізму – це тип свідомості абсолютної віри у “батька народів”, у непогрішимість ладу. Це є анахронічна міфологізація суспільної свідомості, зайвий доказ того, що коли міфосвідомість не пройшла всіх етапів свого розвитку в історичному часі, то вона впадає в міфоанакронізм. Під “етапами розвитку” маємо на увазі цикл вироблення нових інформаційних модулів свідомості, що приводить до свідомісної інформаційної “гармонізації” – виникнення нових архетипних понять аналітично-логічного спрямування, що змінюють картину світу (розуміння картин світу) людства на вищому рівні усвідомлення. Дотримання такого ланцюга інформаційних утворень передбачає збереження праматриці інформаційних уяв – це найпростіші означення оточення і буття, що вирізьблюють типи етнічних свідомостей на передмодульному рівні.

Акцентуючи на проблемі антиміфологічної розгерметизації української свідомості, ми наголошуємо на базовій специфіці міфомислення в інтелектуалізації інформаційної свідомості, бо спостерігаємо, як не дивно, що міфологічне мислення відіграє свою формотворчу функцію. Йдеться про інформаційно-сміслову трансляцію модуль-особистостей, про міфологічне (художнє) мислення як прийом, метод вираження нових свідомісних знаків. Скажімо, Я.Голосовкер зауважує, що Геракліт і Платон теж мислили міфологічно, але не тому, що Геракліт прагнув завуалювати свою вищу мудрість і не тому, що Платон хотів поетичними засобами вплинути на трагіка. Вони мислили міфологічно саме там, де не могли виказати дискурсивно ту свою істину, яку їх уява так же образно сприймала, як і висловлювала. Геракліт і Платон пізнавали тоді світ міфологічно, імагінативно, силою уяви, силою логіки цієї уяви, як вищої функції розуму⁸. Тут принагідно згадай-

мо роман Достоевського “Брати Карамазови”, де письменник вводить міфічну фігуру чорта, яким так часто користується міф при перевертництві героя у мить вирішального поєдинку суперників. Глюцинаторний біс Достоевського – це все той же Іван Карамазов, розщеплений у середині себе. В українській сучасній літературі існує цілий пласт так званої міфологічної прози, яка теж виражає характер часу за допомогою міфологічного мислення. Міфомислення як архетипний інформаційний код використовується у сучасній публіцистиці. Зокрема, в аналітичному мисленні, але цей процес лише на початковій стадії освоєння. Отже, маємо приклади прямого використання міфосвідомості як базового свідомісного інформаційного рівня з метою активації інформаційно-художнього мислимого процесу. Щодо дослідження поступового історичного перетворення міфологічних свідомісних модулів у кодові знаки нових свідомісних систем, то ми беремо для аналізу сумарний рівень інтелектуальних модулів нації на всіх свідомісних рівнях: історія, наука, мистецтво, політика, право... Для інформаційно-сміслові трансплантації, як бачимо, потрібен високий суспільно-свідомісний рівень і збереження народної пам’яті.

Архетипна (міфологічна) свідомість дала початок ще двом видам інтерпретації факту – реальному (публіцистичне та наукове мислення) і відображеному (художня творчість). У цьому триярусному інформаційно-свідомісному контексті (інформаційно-художня свідомість) і почали вирізьблятися інформаційні свідомісні системи-особистості вищого рівня – *модулі*. Але ці суперсистеми чітко “керувались” архетипною зоною пам’яті (виявлення певного типу системності на менталітетному рівні). Щодо рівня інтерпретації факту в умовно реальному горизонті (міфологічне мислення), то тут модульність виявляється як колективноавторський феномен, а на горизонті реальному і відображеному (пізніші форми відображення інформації і складніша система вираження) модульність фіксується на рівні модуль-людина (модуль-особистість). Модуль-особистість сама стає фактом історії, розгорнутою системною інформацією, що представляє свідомість нації на певному рівні її функціонування. Вирізьбившись з багаторівневого свідомісного рі-

⁷Там само.– С. 18.

⁸Там само.– С. 13–14.

вня інтерпретації дійсності (інтерпретації факту) як ерзац-свідомість, як “погляд над поглядами”, модуль-особистість й надалі програмує інтелектуальну свідомісну піраміду етносу. Інформаційний інтелектуалізм модуль-особистості залежить не лише від її світогляду, а й від “сюжету життя” на рівні реалізації власних концепцій, від генетично закладених кодів інформації етносу. Ось чому кожну модульну постать треба розглядати у контексті психо-соціальних доміант українського етносу: *героїчне, мінорне, сміхове*, які визначали і визначатимуть весь хід історично-духовних подій (буття) українського етносу.

Оскільки доміанти – це сталі (архетипні) ознаки свідомості етносу, що виражають його психосоціальну (геопсихоенергетичну) спрямованість дії (“сюжету долі”), то, розглядаючи модульність мислення як запрограмовану кодову систему свідомої та підсвідомої інформації, ми сприймаємо тип модуль-особистості (на кожному горизонті свідомісного вираження), з одного боку як успадкованого інформатора (ретранслятора) національної свідомості (носій та інтерпретатор фольклору теж входить до цього ряду), з іншого боку – як особистість, якій багато дано, бо вона має таку базу підсвідомої інформації. Це “багато дано”, можливо, через певні етапи свідомісної обробки на рівні інформаційного вираження реального сюжету буття виливається у здатність формувати дії етносу на рівні нової суспільної супермоделі, суперпрогнозера (прогнозованості) і як дійового інтерпретатора (це більше у суспільному контексті стосується громадських ватажків, або духовних лідерів, що не лише пробуджують (інформаційно допінгують) думку етносу, а й реалізують її).

Модульні особистісні типи української нації найзриміше ілюструють архетипну інформацію на рівні вираження бінарних ознак української національної свідомості, її дуалістичності, що мають відношення до Великого степового кордону. Як зазначалося, по лінії Великого кордону між степом і лісом, між слов'янським православним та тюркським, половецьким язичницьким світом у свідомості України проходила межа між світом і тінню, між сферою Бога і Сатани, між істиною і неправдою. Ця унікальність історії певним чином мусила формувати і модульний менталітет (менталітет особистостей, що представляють на-

цію як інформаційно-свідомісний ерзац-синтез). Ця унікальність базується на згаданому Великому кордоні (горизонтальний психоінформаційний зріз) і на вертикальному зрізі (послідовне лідерство сузір'їв, що закріплене в знаках зодіака в період весняного рівнодення над територією України (сузір'я Бика (Тільця) та Барана (Овена)). Під впливом астральних культів цих тварин формувався культ чоловічого начала, а жіноче (пасивне) начало, пов'язане з землею, матеріальним світом. Бінарність модуль-мислення можна розуміти як поєднання матеріального (інформаційне підґрунтя Великого степового кордону) і духовного – вертикальне (лідерство сузір'їв, закріплених у знаках зодіаку). У контексті однієї свідомості або цілого етносу мова може йти про боротьбу або протидію цих начал, з одного боку, чи гармонійне поєднання – з іншого.

Для ілюстрації генезису свідомості модуль-типу візьмемо неординарну постать української історії (30-ті рр. ХХ ст.) Нестора Махна. Його можна умовно віднести до типу свідомості реального факту з потужним коефіцієнтом впровадження власних концепцій в “сюжет долі” народу. Постать Нестора Махна цінна тим, що вона ілюструє типажність, характерну для модуль-особистостей реальної і відображеної свідомості інтерпретації факту (інформації) з тією різницею, що процес впровадження власних концепцій історично інтенсивний і вміщується у невеликому відрізку власної (і народної) долі. Якщо умовно визначити три горизонти модульної свідомості (низький, середній, високий), то Нестор Махно, певно, за чіткою системністю поглядів і їх відповідною реалізацією наближається до середнього рівня інформаційної свідомісної інтенсивності з елементами високого, яка, можливо, за певних історичних обставин могла б виявитися як модульна система реалізації високого рівня. У постаті Н.Махна як модуль-свідомості, фіксуємо протидію чи боротьбу *матеріального* (підґрунтя Великого степового кордону) і *духовного* (лідерство сузір'їв, закріплених у знаках зодіаку). Це підкреслює і характер епохи, у якій він функціонував як модульний тип (або особистість, яка наближалася до модульного типу за геосвідомісними, психоменталітетними даними). Анархізм як ідеологія (спроба свідомісного ламання систе-

ми централізації людської суспільності) точно накладався на соціальний характер Н.Махна, який, врешті, акумулював у собі свідомість селян півдня України або й всієї східної України. Суспільні реалії (фактура життя, або матеріальний план буття) до певної міри дисгармонували з духовним горизонтом Н.Махна як історичної постаті. Жорсткий натуралізм громадянської війни викликав взаємні “зриви” у конфронтуючих сторін. Поетика анархізму часто танула у крові і знуцаннях. Але соціально-свідомісний імідж Н.Махна (перевага свідомісного критерію *воля* над іншими критеріями, що утворюють систему життя) і, врешті, його архетипна маска БАТЬКО (у фольклорі вона особливо популярна) точно накладалася на менталітетний устрій української суспільності та української душі, зокрема.

Отже, коли говорити про закодованість інформації модуль-свідомості, або нації в цілому, то мусимо вести мову про опір надмірній системності суспільства, тоталітарному тиску (анархізм чудово ілюстрував цей план на рівні ідеології). Н.Махно шукав буттєву форму цього генетичного свідомісного вираження. Домінанти етносу *героїчне, мінорне, комічне*, взаємодоповнюючи одна одну, все ж закріплюють основну доміанту – *мінорне*, яка і була справжнім підтекстом архетипу долі для України не лише поч. ХХ ст. Н.Махно як модуль-особистість яскраво ілюстрував це. Фольклор теж чітко фіксує цю доміанту. Домінантну *мінорне* як закономірність у контексті соціалістичного реалізму частково ілюстрували література і мистецтво (духовно-мистецький модульний тип інтерпретації дійсності). На міфологізованому рівні сприйняття інформації офіційною (необ’єктивний свідомісний план інформації) виявлялась доміанта *героїчне*.

Сама суть модульності (система неординарності) примушує інформаційно-свідомісних лідерів (модулів) бути першовідкривачами. Як правило, у контексті “заблокованих” етносів (етнос у інформаційно-історичному просторі субетносу, скажімо, Україна у складі Росії) модулі виражають загальноетнічне інформаційне поле свідомості як сукупності спільної етносистеми (інтернаціоналізація модуль-свідомості) і фактично емігрують до субетносу (поглинаються інформаційним полем субетносу). Тому Н.Махно є складо-

вою російської історії. До певної міри це можна сказати і про Г.Сковороду, і про М.Гоголя, В.Вернадського.

З приводу українського міфологічного фольклору, то він теж з ХVІІІ ст. поступово починає “вписуватися” в загальноросійський культурологічний контекст. Цьому сприяє загальна ідеологічна установка, риси спільності культури, історії, а також література і мистецтво, які інтернаціоналізують кодові знаки етносу. У модуль, які представляють етнос на рівні сформованих знакових систем відображення інформації (сформованість мови, культури в цілому), цей процес не такий виразний. Здебільшого інтеграція в субетноси відбувається на рівні початкового формування модульного плану свідомості. Як правило, критерії буття етносу, що інформаційно-свідомісно інтенсивніший (культура, традиція, рівень державотворення) перемагають. Йдеться про набагато інтенсивніший інформаційно-свідомісний контекст субетносу, з одного боку, і про міцність міфологічного пласту свідомості, який захищається на рівні державної концепції збереження етнічної ідентифікації. Для модулів “блокованих” етносів важливим критерієм виступає здатність *протистояння* іншим етнічним системам заради утвердження своєї системи. Найвищий цей рівень – у носіїв фолькетноінформації, модулів-літераторів, які формують інформаційно-почуттєвий горизонт нації (носії фольклору всіх епох, персоналії: Т.Шевченко, І.Франко, Леся Українка, відомі бандуристи, носій фольклору Явдоха Зуїха, письменник О.Гончар).

На прикладі модульного типу Н.Махна можна говорити про певну дистанційність його особи до концепцій життя, які визначають життєвий підтекст нації. Мова йде про свідомісно-соціальну архетипіку. Згадаймо козака Мамаю у фольклорі та народних мальовках (зріз етносвідомості – уява про іронічно-розумного і мовчазного нібито гульця, якому море по коліна, який з усіма порозуміється, бо сам як вічне дерево філософсько-непорушний). Формуємо тезу про архетипну *відстороненість* (щоб не вживати термін анархізм чи щось подібне) і про намір Н.Махна історично дистанціюватися від соціально-політичних життєвих структур (рівнів) і таким чином бути ідентифікованим як особистість у сучасному і

майбутньому. Відстороненість як категорія світосприйняття чітко простежується і в українському фольклорі. Ця відстороненість простежується не як елемент пасивності до трагічних факторів долі, а як рівень створення чи підтримування кодових соціально-психологічних стереотипів (архетипів) як базової суми знань про етнос. Здатність дистанціювання як ознаку поведінки модуль-типу до певної міри ілюструє й історія з Сократом, що не входив у Греції до сімки наймудріших, хоч вважався наймудрішим. Сократ висунув новий принцип духовності, який полягав у тому, щоб не проголошувати мудрість як особисту настанову людям, а викладати її у навколишньому.

У контексті народного сприйняття (сприйняття етносу) модуль-особистості сприймаються багатопланово. Фіксуються три основних рівні сприйняття: 1) умовно реальний (міфолофорний), реальний (публіцистичний) та відображений (художня творчість). Міфолофорне сприйняття найчастіше передає домінуючу специфіку етнічного характеру (психосоціальні особливості) як особистість інформаційного відсторонення (тип інформаційної свідомості козака Мамає). Щодо постаті Н.Махна, то народне сприйняття (умовно реальне, фольклорне) ідеалізує його як наближену до ореола божественності. Свідомість реального факту (публіцистика) в тоталітарний період Н.Махну (яскравий постаті громадянської війни) створила негативний міфоімідж (крайня суб'єктивна міфологізація). Свідомість відбитого факту (художня творчість) теж створювала негативний інформімідж Н.Махну (вплив офіційної ідеології), і тому справжнє відображення інформації про Н.Махна на рівні відображеному і реальному ще попереду.

Співвідношення постаті Н.Махна з психосвідомісними домінантами свідомості етносу дає можливість глибше окреслити його як особистість на всіх рівнях осмислення факту (інформації). Сам принцип домінантності у визначенні модульної свідомості етносу створює передумови для нових концепцій історично-духовного осмислення особистості на етнічному, національному і світовому рівні інтерпретації факту.

Народна пам'ять (і в цілому інформаційно-художня свідомість) береже орієнтири етнічного буття. Фольклор – надзвичайно потужне інфор-

маційне джерело. Саме він (його інформаційна наповненість) свідчить про існування свідомості на “прарівні”, а це – наявність первинних кодових знаків пам'яті.

Для всіх видів свідомості архетипна інформація є базовою на загальноінформаційному рівні і на рівні сугестивно-ментального вираження. На рівні реального мислення (публіцистичне, наукове мислення) втрата архетипної бази виявляється одразу. Найгірше, що ця втрата відбивається не лише на загальному модульному рівні нації, а відповідно, послаблюється модульна свідомісна інтенсивність особистостей-модулів (інформаційних модулів). Все починається з умовно реального свідомісного пласту (міфологічна інформаційна свідомість), бо йдеться про втрату пам'яттево-емоційного пласту свідомості (енергетично-сугестивного). А це – і підсвідома реакція на природу, рухи, шуми, на зміну пір року, ландшафту, на геоінформаційний простір. Тобто відбувається інформаційно-сугестивне “ламання” постійного архетипу середовища на психічному, історичному рівнях буття людини і виникає дисгармонія особистості з середовищем.

Сучасні дослідження умовно реального рівня свідомості етносу (міфомислення) свідчать, що образний генофонд ще почасти фіксує елементи міфологічного мислення. Зокрема, в образній конструкції фольклору простежуються залишки концепції світового дерева, що уособлювало цілісний, універсальний погляд на світ давніх слов'ян. Елементи цієї міфоконцепції фіксуються в українському фольклорі вже не як цілі залишки системи або її ланцюги, а лише як структурне тло для більш ускладненого соціально-художнього відображення світу, де, як правило, використовуються головні пари протиставлення (перші інформаційні паралелі), які визначають буттєві, просторові, часові, соціальні та інші характеристики. Скажімо, народна пісня використовує образ світового дерева як елемент національної художньої свідомості. Фольклор чітко фіксує залишки уяви про триєдину вертикальну структуру світу (первинна інформаційна філософія). Серед міфосимволів найбільш широко представлені головні пари протиставлення: щастя-нещастя, життя-смерть, суша-море, вогонь-вода. Але на рівні конкретного народного твору, за винятком лише обрядового пла-

сту, та й то лише у пам'ятках, прочитання цілісної концепції світового дерева неможливе не лише за віддаленістю часового, історичного плану, а й за самою специфікою народного поетичного мислення, що, переплавляючи міфологічну, історичну, образну інформацію, створює нові, оригінальні моделі не лише на рівні образу, а й на рівні осмислення світу в цілому. Нові, оригінальні інформаційно-художні моделі мислення народ створює системно лише за сприятливих умов існування, коли інформаційно-художня свідомість функціонує у повному історико-культурному контексті, необхідному для розвитку нації, її модульностей.

Перехідний етап від умовно реального мислення до реального (публіцистичного) або до мислення відображеного факту (художня творчість) – це фольклорне мислення, яке за своєю синкретичною природою поєднує у собі всі три рівні (умовно реальний, реальний та відображений – (художній) з перевагою останнього рівня). Аналіз сучасного рівня фольклорної свідомості свідчить про занепад свідомісного інформаційного контексту: мова, етнічна культура, рівень образного мислення, рівень господарювання, культура ландшафту. Дослідження фольклорної пам'яті на Дніпропетровщині⁹ показали, що інформаційна пам'ять носіїв фольклору першої групи (60–80 років) найкраща. На свідомість кожного носія припадає 20–30 текстів. Друга група (40–59 років) вже ілюструє низький результат – 5–10 текстів на носія інформації. Отже, відбувається процес інформаційної “розгерметизації” етнічної свідомості, зникає первинна пам'ять етносу, тобто модульний резерв інтенсивно послаблюється. Йдеться про глибинні, кодові процеси пам'яті, про сугестивний рівень вироблення нових свідомісних кодів-модулів мікро- і макрорівня, коли праінформація з одного боку “поєднуючись з представниками нового досвіду” виробляє новий рівень етнічного мислення (новоутворення, відкриття). Сполучення інформації відбувається і на підсвідомому рівні (юнгівські архетипи плюс новий інформаційний досвід), і на рівні новоетнічному

(архетипи свідомісного досвіду конкретної нації плюс новий інформаційний досвід). Перше сполучення матиме більш сугестивний план, бо це інформаційно “закрита плазма” мислення – база для другого рівня свідомісної інформації. Другий рівень сполучки виявляє інформаційно точні свідомісні модулі (результати).

Фольклор обіймає всі інформаційні горизонти менталітетного “я”, що репрезентує систему українська душа (українська інформаційно-художня свідомість). Для цього варто лише розглянути таблицю 1 типових інформаційних ознак етнічного середовища, психофізичного та соціального виокремлення індивідуальності. Ця таблиця базується на дослідженні 1000 пісенних текстів, зібраних на Придніпров'ї протягом останніх тридцяти років (фонди НДЛ українського фольклору Дніпропетровського університету). Це аналіз “сумарної” народної поетичної свідомості без жанрової диференціації (реальний потік фольклорної свідомості, що функціонує не як текстова даність, а як живий, рухомий свідомісний матеріал). Таблиця 1 реально фіксує постійні інформаційні знаки пам'яті кін. XVIII – поч. XX ст., тобто представлено увесь пам'яттєвий інформаційний фонд, що виражає специфіку українського менталітету.

Про що свідчить ця таблиця? При співвіднесенні постійних знаків свідомості, зафіксованих у фольклорі, зі знаками сучасної свідомості виявляються помітні розбіжності. Це відчувається в дальньому етноінтер'єрі (ландшафт) – відсутність у фондовій пам'яті індустріального пейзажу; у нинішньому ближньому етноінтер'єрі фіксуємо новий принцип забудови двору; у етноінтер'єрі (етноінтер'єр помешкання) теж відбулися кардинальні зміни. Рослинний та тваринний світ в основному збережено. Змінюється конкретне місце дії (середовище спілкування). Це відбувається у зв'язку з новою етносоціальною ситуацією. Фондова пам'ять дає таке конкретне місце дії: поле, сад, хата. 20-ті – 80-ті рр. XX ст. ілюструють новий інформаційний стереотип, що оточує дію: клуб, кінотеатр, підприємство, дискотека, квартира... Спостерігаємо різку зміну одягу. Історичні реалії вносять корективи в етноландшафт, зокрема, у назви річок. На загальному інформаційному рівні присутні свідомісні міфоеlementи: гора, місяць, сонце, зірки. Безперечний інтерес становить

⁹Буряк В.Д. Регіональні особливості творчого стану сучасної народної поетичної свідомості і головні критерії збереження її образного генофону // Фольклор і говори Наддніпрянщини.– Дніпропетровськ, 1997.– С. 144.

Інформаційні ознаки етнічного середовища, психофізичного та соціального виокремлення індивідуальності

Середовище				
Етноінтер'єр дальній	гора (121)	сад (82)	поле (78)	
Етноінтер'єр близький (двір)	хата (56)	криниця (5)	дорога (15)	
Етноінтер'єр (хата)	вікно (34)	стіл (27)	рушник (15)	
Рослини поля	жито (38)	пшен. (25)	овес (10)	
Квіти	барвінок (12)	м'ята (7)	троянда (7)	
Кущі	лоза (12)	бузина (4)	терен (3)	
Тварини	коні (164)	воли (61)	вівці (10)	
Свійські птахи	гуси (19)	качки (10)	кури (3)	
Дикі птахи	зозуля (48)	голуб (48)	соловей (43)	
Стихії	вода (97)	вітер (56)	вогонь (2)	
Метереологія	мороз (6)	холод (5)	спека (2)	
Пори року	весна (15)	зима (11)	літо (6)	
Час доби	вечір (96)	ніч (89)	ранок (48)	
Конкретне місце дії	поле (61)	сад (33)	хата (25)	
Світила	місяць (66)	сонце (63)	зірки (20)	
Річки	Дунай (32)	Дон (14)	Дніпро (11)	
Національна специфіка характеру, уподобання				
Портрет (загальний)	серце (177)	очі (94)	руки (82)	
Персоналії жіночі	дівчина (326)	мати (294)	жінка (70)	
Персоналії чоловічі	козак (204)	батько (124)	син (89)	
Риси характеру	добрий (17)	дурний (9)	злий (9)	
Почуттєвий стан	милий (202)	веселий (10)	смутий (4)	
Соціальний стан	бідний(а) (51)	багатий(а) (20)	вбога (15)	
Імена чоловічі	Іван (24)	Микола (5)	Григорій (3)	
Імена жіночі	Марія (20)	Галина (18)	Ганна (6)	
Фізичні якості	молодий (157)	старий (35)	малий (25)	
Кольори	зелений (97)	білий (97)	чорний (85)	
Одяг	хустка (16)	китайки (14)	черевики (10)	
Страви	горох (35)	хліб (30)	мед (19)	
Реманент	коса (11)	батіг (3)	сідельце (1)	
Посуд	відро (21)	ложка (4)	ніж (3)	
Числівники	два (67)	один (31)	три (28)	

Примітка. (У дужках фіксується кількість вживання ознак).

фіксація у фольклорній свідомості рослинного і тваринного світу. Скажімо, серед тварин кінь згадується 164 рази на 1000 текстів. Барвінок стелиться серед квітів найчастіше. Весна – найулюбленіша пора року в українців. Серед відтинків дня найбільше оспівується вечір, потім ніч, ранок. Страви теж мають давнє етнічне забарвлення: горох, хліб, мед, сіль, горілка... Для української свідомості кін. XVIII – поч. XX ст. характерний парний спосіб мислення. Числівник два повторюється 67 разів. Парність – це і витoki мислення за аналогією, це і пари протиставлення у концепції світового дерева (мертве-живе, чорне-біле), це, врешті, шлях народної образної свідомості до метафоричного мислення: виникнення нової ознаки від зіставлення протилежних ознак; це шлях до особливої поетичності української душі.

Чітку соціально-психологічну систему представляє картина етноперсоналій. Мати і дівчина – образи, що переважають у системі сім'я. Батько і козак – на другому місці. Риси характеру і портрету українця за інформаційним фондом фольклору синкретичні за змістом, як і вся система фольклорного мислення. Чіткої диференціації ознак ми не спостерігаємо. Картину може, певно, пояснити детальний аналіз писемної літератури нашого часу та спеціальні опитування сучасного носія фольклору. Але й запропонований нами аналіз постійних знаків пам'яті одного історико-свідомісного часу в зіставленні з іншим часовим періодом показує, що відбувся розрив праінформаційної пам'яті народу з пам'яттю, що представляє сучасне етносередовище. Цей процес логічний, але він, повторюємо, повинен слугувати появі нових свідомісних знаків мислення (нових архетипних моделей), які б не руйнували інформаційний фонд етносу, а, навпаки, сприяли процесу створення новоформ, що виражали б соціально-культурний спектр свідомості етносу нового часу. Коли ж процес новоформ відсутній, то поступово збіднюється свідомість етносу. А все починається з етнічної індивідуальності, яка пульсує в аурі народу: мова, культура, самоусвідомлення, історія, спільність території, релігія. . .

Інформаційні ознаки етнічного середовища, безперечно, у більшості випадків втратили свій міфоінформаційний підтекст (здатність чуттєво-

неусвідомленого впливу), але змістова плазма понять лишилася на рівні інформаційного подразника (шифратора колишнього коду), бо чуттєва неусвідомленість перетворилася в інтелектуально-інформаційний підмурівок модуль-особистостей як система знань, що виражає інформаційно-чуттєву ауру етносу, який він представляє. Ця система знань базується на архетипах другого рівня (ті, що втратили сугестивність сприйняття). Їх поступове витіснення з інформфону етнічної свідомості занижує смислово-інформаційний імпульс сучасної інтелектуальної пам'яті (пам'ять-модуль). Оскільки зараз іде процес активного нищення інформаційної архетипної зони народної свідомості (етнографічної свідомісної зони функціонування народу – архетипи побуту, обрядів, традицій), то ми стоїмо перед фактом послаблення фондової архетипної бази для модульно-системних свідомісних новоутворень (формування інформаційних модулів) нації. А це і впливає на психологічно-сугестивну систему *менталітет нації*. Звісно, час вносить свої корективи: урбанізація, вплив інших етнічних систем. Але є об'єктивні історичні процеси, а є свідомі руйнація. Саме руйнація протягом століть була характерною доміною для свідомісного функціонування українського етносу.

Нині головна причина інформаційної розгерметизації етнічної свідомості – у слабкому процесі створення елітарного інформаційного емоційно-свідомісного горизонту, в повній орієнтації етнічної індивідуальності на духовні центри інших етнічних систем, оскільки свої центри з тих чи інших причин її не влаштовують або просто відсутні. Це реалії, з якими не рахуватися не можна. В історії результат є завжди домінантно об'єктивним. Суб'єктивними можуть бути лише чинники, які призводять до цього результату. Як ілюструється процес етнічно-свідомісної розгерметизації? Скажімо, дослідження на Царичанщині Дніпропетровської обл. 1996–97 рр. (це стала етнічна зона з XVII ст.) засвідчили, що мешканці сіл не диференціюють приналежність до різних етнокультурних систем Пушкіна, Шевченка, Лермонтова, Лесі Українки. В опитуваних все сприймається як спільний духовний простір. Така ж картина з композиторами, художниками, вченими. Це результат не лише соціальної свідомісної розгер-

метизації (зникнення держави, не виокремлення української елітарної особистості), а й результат свідомісно-фольклорної (архетипної) розгерметизації. Бо перший пласт – міфологічний – майже загинув, на черзі – фольклорний. Далі – і весь етнокультурний простір. Як бачимо, що декілька століть існування в контексті іншої системи та ще й при цілеспрямованому утиску індивідуально-свідомісного начала (в реальності – етнічно підлеглого) призвели до процесу погашення індивідуалізованого етнічно-інформаційного свідомісного простору, а то й до цілковитого його знищення на загальному інтелектуальному рівні.

Проблема етнічної модульності, збереження архетипної бази свідомості надзвичайно важлива для розвитку нації, бо це проблема інтелекту національної свідомості. Інтелект національної свідомості – це вищий рівень самоосмислення, відчуття свого місця у світовій етнічній системі, це здатність системи *народ* народжувати своїх геніїв... Коли нація постійно перебуває у геноцидному режимі (режим самовиживання), то для неї існує лише стратегічна проблема – вижити, тобто відновити себе хоч на рівні біологічного розвитку. Питання ж створення еліти стає питанням далекого майбутнього. Еліта – це головні носії національних свідомісних архетипів, це трансформатори етнічних кодів: вчені, письменники, митці, публіцисти, а також носії цих кодів, які зберегли їх первинну “прасуть” – носії фольклору.

Отже, на загальну модульність (інтелектуально-кодіву системність) нації впливає рівень умовно реального мислення (архетипна, міфологічна свідомість). Пошкодження архетипної свідомості послаблює модульну інтенсивність модулів-особистостей.

Сучасні дослідження інформації умовно-реального (міфофольклорного) рівня свідомості свідчать про знищення системності архетипного мислення, яке існує лише як структурне свідомісне тло (наприклад, залишки концепції світового дерева).

Нові оригінальні інформаційно-художні моделі мислення народ створює системно лише за сприятливих умов існування, коли інформаційно-художня свідомість функціонує у повному історико-культурному контексті, необхідному для розвитку модулів-особистостей.

Деформація фольклорного мислення як базового від умовно реального (міфологічного) до реального (публіцистичного, наукового), відображеного (художнього) рівнів свідомості свідчить не лише про часово логічну інформаційну “розгерметизацію” етнічної свідомості, а й про те, що при соціальних катаклізмах відбувається процес глибокого порушення кодово-формотворчих процесів пам’яті, а це спричиняє гальмування процесу побудови нових світоглядних моделей (наука, література, мистецтво).

Аналіз постійних знаків пам’яті одного історико-свідомісного часу в зіставленні з іншим часовим періодом свідчить, що відбувся розрив прайнформаційної пам’яті народу з пам’яттю, що представляє сучасне етносередовище.

Неготовність етносу до процесу спадкування, ретрансляції та переформування постійних знаків пам’яті призводить до затримки (консервування) праєтнографічного рівня свідомості, до “накладання” міфосвідомості на сучасне мислення (міфологізація суспільного мислення).

Запізнена деміфологізація етнічної свідомості формує тип свідомості, схильний до міфологічних догм (особливо у мисленні реального факту – публіцистика, наука). Один з негативних результатів – недовершеність форм системотворення на рівні суспільної свідомості. Особливо міфологічну герметизацію підтримують історичні катаклізи (винищення інформаційної еліти).

Міфосвідомість як специфічна архетипна система, може використовуватися як базовий інформаційно-свідомісний рівень з метою активізації мислення реального та відображеного факту (використання міфологічного мислення там, де істину не можна збагнути дискурсивно (пізнання світу міфологічно, імагінативно, силою уяви як вищої функції розуму).

Головна причина неефективної інформаційної розгерметизації етнічної свідомості – у слабкому процесі створення елітарного інформаційного емоційно-свідомісного горизонту, в орієнтації етнічних індивідуальностей на духовні центри інших етнічних систем, оскільки свої центри з тих чи інших причин їх не влаштовують.

Проблема інтелектуального свідомісного розвитку нації надзвичайно важлива, адже від її вирішення залежить, наскільки той чи інший етнос

може інтегруватись у світовий інтелектуальний свідомісний контекст. Якщо схематично окреслити ступені важливості інтелектуального насичення народної художньої пам'яті, то вони виявляються у такій послідовності: інтелектуальне свідомісне поле інформації – інтелектуальне свідомісне поле носія інформації – інформаційно-інтелектуальне поле свідомості етносу.

На якому рівні визначальна народна художня культура? Мову перш за все треба вести про генезу культуно-інтелектуального пласту свідомості, про його значення для розвитку народної культури та для загального культурологічного свідомісного пласту етносу в цілому. Якщо поле народної творчої свідомості розділити на рівні інформаційного засвоєння (інформаційного творчого вираження), то неодмінно ми прийдемо до такої класифікації: 1) архетипний рівень (юнгівський) – сприйняття чи засвоєння інформації на несвідомому рівні (колективно-несвідоме як прадавня внутрішньосвідомісна інформація, що є базовою і визначає менталітетний рівень свідомості етносу; 2) умовно реальне мислення (міфологічний) – знакова усвідомленість – як даність, але без раціонального осмислення. Споживач такої інформації користується зображальним рядом (формою вислову, малюнка), але аналітичний момент або повністю відсутній, або недопрацьований. Значення цього рівня для сучасного свідомісного поля – у здатності іманігативного освоєння дійсності (осмислення на інтуїтивно-образному рівні); 3) наукове (реальне, публіцистичне) мислення. Це не лише констатаційне мислення, що базоване на реальній основі, а й таке, що здатне виробляти свідомісні системи розуміння буття. Оскільки аналітичний акт сприяє інтелектуалізуванню свідомості, він дуже важливий для розвитку свідомості етносу; 4) образно відображене (художнє) мислення – створення паралельної системи інформації (паралельної моделі явища, інформації). Це видатне досягнення свідомості саме на шляху усвідомлення себе і світу. Це найвище виявлення сугестивного вираження інформації, вищий рівень суб'єктивізму (міра авторської інтерпретації). Інтелектуальний потенціал свідомості при цьому не занижується, а, навпаки, дає більше варіантів множинності для усвідомлення багатобічності життєвих відчуттів. У цьому кон-

тексті народне мистецтво найбільше виявляє себе, бо створює оригінальні зразки особистісної інтерпретації змісту і форми світу. Але цей рівень цілком залежить від трьох попередніх, оскільки у ньому відбувається взаємодія всіх пластів свідомості.

Що ж відбувається, коли народна культура на найвищому своєму витку нищиться. Як це впливає на ідентифікованість свідомості саме на кореневому її рівні? Почнемо зі зворотнього процесу. Чим інтелектуальніша сфера свідомості (свідомісного відображення), тим виокремленіша вона на рівні колективносоціальному чи відображеному. Тому ідентифікація залежить від наявності структур культурного горизонту (зокрема, центрів народного мистецтва). Відсутність системних структур культурного горизонту на рівні колективноавторському, індивідуальноособистісному призводить ось до чого: 1) на архетипному – втрачається підсвідома енергетика інформації, тотемність символіки, значення форми, малюнку, композиції; 2) на умовно реальному (міфологічному) – втрачаються реліктові пласти видимої сугестивної інформації, залишається тільки інформаційний ерзац, який не підкріплений сугестивним значенням, а отже, культурна пам'ять стає вихолощеною (реальнооднозначною, шаблонною); 3) на рівні реального мислення відбувається інформаційна вихолощеність, втрачається символіка, багатозначність поступається однозначності; 4) образно відображений тип мислення (художній) відповідно, низького рівня, а це – спрощення асоціативних і аналітичних комбінацій, заниження загального інтелектуального поля свідомості виробника естетичної інформації на рівні індивідуальності і етносу в цілому. На рівні етнічної свідомості це спричиняє інтелектуальну деградацію, заниження свідомісної самоідентифікації і поступове схиляння чи перехід до інших свідомісних етнічних систем. Відповідно не можна говорити про синхронізацію розвитку народної творчої свідомості або про несинхронізацію з новою парадигмою часу. При останньому варіанті народна художня свідомість знаходиться в інформаційному периферійному полі і не є домінантою свідомісного розвитку. За цих обставин знаходяться свідомісні інформаційні пласти, які замінюють її (свідомість, зони свідомості), творячи

зовсім інше розумове інформаційне поле етносу (при цьому відбуваються розгерметизаційні або супертрансплатаційні процеси).

У контексті свідомісного формування дуже важлива наявність державної концепції захисту і примноження (повночасового функціонування) інтелектуальних координат сучасної свідомості етносу, де чільне місце займає архетипний (міфологічний) пласт свідомості. За наявності такої програми, головна концепція якої мусить полягати у збереженні архетипного поля свідомості зі створенням умов його повного інтелектуально-філософського наповнення, система інформаційних координат народна художня пам'ять синхронізується з новою парадигмою часу.

Важливий аспект у збереженні архетипів народного мислення – синхронізація міфологічного пласту з новою парадигмою часу.

Свідомісну парадигму часу ми визначаємо як сукупність інформації, яку виробляє етнос (етнічні системи) і яка окреслює (виражає) соціально-політичне та духовне обличчя часу. Система інформаційних координат – це свідомісна структура інформаційного поля, що забезпечує інтелектуальну насиченість народної свідомості та її індивідумів. Система інтелектуальних координат свідомості народу може існувати об'єктивно відсторонено (фоново) як інформаційне джерело або бути функціонуючою системною платформою концепції етносу (держави) яка базується на новій парадигмі часу. Фоновість (незастосованість) виникає внаслідок внутрішньої загерметизованості (заблокованості) архетипів народної свідомості. Тобто наявне їх повне ігнорування чи знищення при соціальних катаклізмах (інформаційно-соціальна дистонія). Один із варіантів цієї дистонії – перевага маскультури над народною художньою естетикою. Системною свідомісною базою держави архетипна система індивідуальних координат може стати за умови входження цієї системи до свідомісної концепції держави, яка будується на охороні духовних інформаційних координат.

Народна художня пам'ять має свою систему інформаційних координат (парадигма народної художньої свідомості), яка у кожному столітті синхронізується з інформаційним свідомісним полем часу і виробляє нову свідомісну парадигму.

Синхронізація парадигми народної художньої пам'яті з новою філософією часу – процес специфічний, оскільки інформаційна свідомісна архетипіка (міфологія часу) довго не дає суспільній свідомості синхронізуватися з новою інформацією на кореневому рівні (вироблення нової структури-концепції бачення світу). Тобто процес засвоєння інформаційних координат нової парадигми за негативних соціальних умов (відсутність державотворення, національний геноцид і т. д.) набагато триваліший. Мовиться про вписування інформаційно-свідомісних координат у світову систему свідомісних координат. За негативних умов виникає інформаційно-свідомісна дистанційність між свідомісними інформаційними рівнями, а це призводить до інформаційного дискомфорту (інформаційної дистонії), коли створюється свідомісний вакуум, своєрідний інформаційний застій. Народна художня пам'ять теж виражає цю ситуацію, відповідно розподіляючись за концептуальним рівнем на свідомість стихійної архетипної інформації та свідомість новоствореної інформаційної архетипіки (фомальної), де втрачено зв'язки між знаковим полем і його значенням. На цьому свідомісному рівні інформація існує як своєрідний інформаційний хаос (фрагментарність фольклорної пам'яті, стирання культурного змісту етнопобуту, зменшення формотворчих можливостей пам'яті, "витиснення" свідомості етносу та етнічної індивідуальності зі звичних менталітетних стереотипів, втрата ідентифікаційної свідомості, погашення мовного пласту). Про це яскраво свідчать дослідження НДЛ українського фольклору, народних говорів та літератури Придніпровського регіону Дніпропетровського університету на Царичанщині (програма "Фольклорна пам'ять і соціально-історичний та психолого-культурний часовий контекст"). У районі найбільшої культурної спадковості погашення фольклорної свідомості становило майже 50%, історично-свідомісна інформація (історична ідентифікація персоналій України) виявилася на найнижчому рівні. Культура етнопобуту, її етнопоетичний підтекст зазнали деформацій такого рівня, що носії інформації не завжди могли пояснити значення і зміст звичних побутовоетнічних традицій (символів). Звідси – і низький рівень загальної естетико-художньої культури. Лише найстарше покоління

(60–80 років) мало інформаційне поле пам'яті такого рівня, що відповідає нормальному горизонту менталітетної ідентифікації.

Є так званий і середній (симбіозний) інформаційний рівень народної художньої пам'яті, який представляє своєрідний інформаційний колаж символів (інформкодів часу). Цей рівень в цілому має логічносвідомісний характер. Він існує як синтез свідомостей, де наявна відповідність між знаковими кодами (на рівні новоутворень) і їх новими значеннями, що зберігають архетипну (фольклорну) базу, але “виробляють” свої естетико-художні рівні осмислення буття. У їх контексті виникають архетипи нового наповнення, які вже існують як самодостатні кодові системи. Середній рівень програмує утворення нових менталітетних ознак на системному рівні, утворення нового культурно-інформаційного горизонту пам'яті: а) на рівні продовження традицій етнічної парадигми; б) на рівні утворення нової етнічної системи координат (розмивання базового інформаційного поля і творення нової менталітетно-системної одиниці буття). Виходячи з естетики постмодернізму, де модульна (системна, суперсистемна) сутність суб'єкта утворюється з інформаційних концептуальних даностей усіх часів і народів (естетико-художній досвід, що не є домінантою створення особистості, а лиш основою побудови оригінальної художньо-інформаційної сутності, яка виробляє в собі власні закони і методи осмислення і відображення буття), інформаційна парадигма народної пам'яті є своєрідним наповнювачем для вироблення свідомісних координат нового часу. Водночас вона є одним з чинників “ліплення” нових особистісних (свідомісних моделей), однією з домінант свідомісної бази доби.

У контексті свідомісного формування дуже важлива наявність державної концепції захисту і примноження (повночасового функціонування) інтелектуальних координат сучасної свідомості етносу, де чільне місце займає архетипний (міф-фольклорний) пласт свідомості. За наявності такої програми, головна концепція якої мусить полягати у збереженні архетипного поля свідомості зі створенням умов його повного інтелектуально-філософського наповнення, система інформаційних координат народна пам'ять синхронізується з новою парадигмою часу. Саме синкретизм

як початкова злитність художніх форм вписується в “побудовчий” контекст постмодерністської естетики. Але, на жаль, не завжди державні концепції інформаційно-інтелектуальних координат синхронізуються з новою парадигмою часу. Фактори, що сприяють цьому: специфічна соціально-політична обстановка, стійка архетипізація мислення (міфологемність свідомості), особливості менталітету, соціально-історичні традиції. За таких обставин створюється інформаційно свідомісний дискомфорт, порушення логіки свідомісного творення інтелектуальних координат. Цей процес стосується і модульних типів нації (інформаційно-художніх особистостей), які за таких умов або переходять до інших етнічних свідомісних систем, або поступово провінціалізуються, тобто виходять на свідомісний рівень свідомість міфологічної залежності.

Проблема національного свідомісно-інформаційного творення надзвичайно важлива, якщо враховувати те, що ми живемо в час швидкого зростання масштабів і можливостей масових телекомунікаційних систем і значного розширення комп'ютеризованих інформаційних мереж. “Розміри і складність цих систем такі великі, що створеним інформаційним мережам годі вміститись навіть у найбільшому з національних утворень; водночас вони стають матеріальною основою злиття національних культур у регіональні і навіть формування глобальної культури. Нині можна виготовляти й поширити інформацію та образи, що можуть затопити локальні інформаційні мережі і поширювані ними національні передачі”¹⁰.

Еволюція інтелектуалізації інформації приводить до того, що “в умовах акселерантного розповсюдження електронних засобів зв'язку вона стає структуроутворюючою основою розвитку суспільства нового типу – *інформаційного*”¹¹. Мовиться про особливу форму соціальної організації “в якій створення інформації, її обробка стає фундаментальними джерелами продуктивності і влади завдяки виникненню в даний історичний період

¹⁰Буряк В.Д. Регіональні особливості творчого стану...– С. 161.

¹¹Castells M. The Information Age: Economy, Society and Culture.– Vol. 1. The Rise of the Network Society. Blackwell Publishers.– Maiden, Massachusetts, USA. Oxford, UK, 1996.– P. 58.

нових технологічних умов. Мануел Кастеллс акцентує на тому, що ядром нової форми комунікаційної організації суспільства тепер є не інформація *per se*, а *мережна логіка його базисної культури*, що надає розповсюдженій інформації особливі якості і функції, які системно перетворюють всі основні сфери життєдіяльності людей – від економіки і політики до освіти і культури. Остання за визначенням Кастеллса складається із процесів “символічних комунікацій між людьми, у відношеннях між людьми і природою, на базі виробництва (з його комплектуванням, споживанням), життєвого досвіду і влади, кристалізуючись протягом історії у специфічних галузях “і породжуючи, таким чином, “колективні ідентичності”¹², що скріплені спільністю мови і традицій. Саме ці “колективні ідентичності”, що базовані на сталих етноархетипах свідомості, будуть “витримувати конкуренцію” з “символами певної інтернаціональної культури, ідентичність якої обумовлена не специфікою якогось суспільства, а приналежністю до управлінських кіл *інформаціональної економіки*”¹³. Кастеллс підкреслює, що нове інформаційне суспільство сприятиме посиленню *космополітичної еліти*, яка надійно інтегрується в новий світ комунікацій, пов’язаний з розвитком мультимедіа як системи, що є зброєю влади. Фактично йдеться про культурно-соціальну альтернативу етнічно-національній еліті кожної країни, яка, якщо не зможе знайти нових глобальних систем свідомісного самовираження, може розчинитися в “символічному реально-віртуальному середовищі...”. Бо нова комунікаційна система радикально трансформує простір і час – основні виміри людського буття. Місця розташування звільняються від своїх культурних, історичних, географічних значень і реінтегруються у функціональні мережі чи колажі із іміджів, що увімкнені у потоковий простір, який замінює конкретний простір чи місце розташування. У галузі культури “мережева морфологія” веде до “абстрагування від історії і географії” і до залежності від електронних комунікацій, що в кінцевому рахунку увімкнені в цифровий аудіовізуальний гіпертекст.

Лише посилення інтелектуально-інформаційно-

го контексту саме на системному горизонті може утримувати національну інформаційну свідомість на рівні ідентифікованого вираження. Завчасне входження недоформованої на системно-програмному рівні (маємо на увазі формування етнічно-соціальних архетипів як функціональної системи інформаційно-свідомісного вираження) національної свідомісної системи у глобальну (континентальну) культуру може призвести до її остаточного розчинення. Необхідна державна програма, яка б ініціювала розвиток інтелектуально-модульного горизонту нації. Це комплексна державна програма інтелектуально-інформаційного забезпечення свідомості нації, реалізувавши яку можна програмувати інформаційно-свідомісне пожвавлення, в кращому випадку – інтелектуальний “вибух”, що приведе до відтворення інтелектуальних ресурсів, до повного представлення держави як інтелектуального інформаційного модуля нації у світовому інформаційному контексті. Одним із основних критеріїв цієї програми є формування модуль-особистостей та модуль-систем, а це в першу чергу створення інститутів суспільної інформації та комунікації нового зразка, які б увібрали весь комплекс етнопсихологічних, етнокомунікаційних рівнів нормування модульної свідомості суспільства та індивідуальності. Основні ознаки нової суспільно-комунікативної свідомості: системність, концептуальність, етнічносвідомісна диференційованість (національне самоусвідомлення), високий рівень обізнаності з іншими інформаційними етносистемами, розгерметизація етноміфологічної сфери зі збереженням первинної образно-архетипної бази, спрямованість на неординарні відкриття, здатність інформаційно-свідомісного прогнозування.

За умови реалізації програми інформаційно-інтелектуального розвитку свідомості нації Україна реально зможе бути модуль-державою, у неї для цього є всі інтелектуальні ресурси. Про це свідчить потенційно висока якість інформаційно-художньої свідомості нації.

¹²Там само.– С. 7.

¹³Там само.– С. 25.